

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд

на тема: „Влияние на семейната среда за емоционалното развитие
на лица с интелектуални затруднения“

Докторант: Димитрина Йорданова Калоянова

Професионално направление 3.2 „Психология“

Докторска програма ”Обща психология”

ВСУ „Черноризец Храбър“

Научен ръководител: проф. д.пс.н. Иван Александров, д.м.н

Рецензент: проф. дн Красимира Петрова, ВТУ „Св.св.Кирил и

Методий“

1. Актуалност и социална значимост на дисертационния труд.

Предложеният за рецензиране труд е с неоспорима актуалност, а социалната значимост е продиктувана от необходимостта да се подчертае влиянието на семейната среда, не само върху емоционалното, но и върху цялостното развитие на лицата с интелектуални затруднения. Изследователският фокус е интересен и категорично дисертабилен. Несъмнено, заявката откликва на злободневен за времето ни психологически и социални проблеми, разнищени в специфичния ракурс на насочването на вниманието на психолозите към това, през което преминава едно семейство на лица с интелектуални затруднения. Избраната изследователска методика е адекватна на интерпретирания проблем. Направеният литературен обзор на научните трудове по визирания проблем е отразена коректно и съдържа най-актуалните публикации в това направление.

2. Данни за докторанта.

Димитрина Калоянова е родена на 27.06.1988г. Тя е бакалавър на Плевенския медицински университет със специалност акушерка, последователно завършва две магистратури – „Здравен мениджмънт“ в Университет ”Проф.д-р Асен Златаров” гр.Бургас, „Училищна психология“ в ПУ, специализация по Съдебна психология в същия университет. От 2017 е докторант към Катедра „Психология“ на ВСУ. Обучавала се е в метода Монтесори за деца до 6 г. възраст и за деца до 12г. През 2021г. завършва едномесечен курс по „Обща и клинична психопатология“ в Пловдивски медицински университет и към Образователен център „Академията“ шестмесечен курс по „Аутизъм и поведенчески разстройства в детска възраст“ и „Управление на проекти“. Работи като акушерка, а от 2015г. и понастоящем – като психолог в ДЦПЛУ – гр. Бургас и заедно с това в ЦСРИ на хора със зрителни затруднения. По отношение на трудовия ѝ образователния ѝ опит, се забелязва последователност и многостранност.

По отношение на конкурса и предоставените документи, свързани със защитата на дисертационния труд, заявявам, че няма нарушения, документацията е прецизно изготвена. Докторантът покрива минималните изисквания за ОНС „Доктор“.

3. Аналитична характеристика на труда.

Дисертационният труд съдържа 148 страници, включва 16 фигури и 34 таблици. Библиографията обхваща 148 заглавия, от които 27 на кирилица и 121 на латиница, релевантни на избраната проблематика. Той притежава класическа структура, включваща въведение, три логически свързани глави и заключение. Двете приложения илюстративно допълват научния текст.

Във *Въведението* е открояна актуалността на интерпретирания проблем, социалната му значимост и в разказвателен контекст са

представени обектът, предмета целта, задачите и допусканията на разработката. Докторантът показва ангажираност към семействата на лица с интелектуални затруднения, която произтича и от конкретната ѝ трудова кариера. Съчетанието на трудов маршрут с научен интерес е гаранция за успеха на една дисертация.

Първата глава *„Теоретичен обзор на дисертационното изследване“*, разгърната на 48 страници представя задълбочен анализ на няколко теоретични проблеми, свързани с дефиниране на понятията, отнасящи се до интелектуалните затруднения като етиология, разновидности и характеристики, като докторантът се е спрял върху най-често срещаните – ДЦП, умствена изостаналост, епилепсия, Синдром на Даун, нарушения от аутистичния спектър. Прави впечатление опитът на Димитрина Калоянова да направи нов прочит, да даде систематизирано обяснение и ориентация, която не е толкова медицинска, колкото насочена към специалистите от социалната и образователната сфера. Цитирано е коректно, а текстът е поднесен на разбираем, но в същото време и строго научен стил. В същата глава е отделено място на особеностите на семействата с лица с интелектуални трудности, тяхното функциониране и адаптиране към проблема, преживяванията, през които преминават и отражението на тези затруднения върху емоционалното развитие на децата. Анализиранията природа на емоциите, емоционалното развитие с акцент децата с интелектуални затруднения се явява естествено продължение на теоретичните разсъждения. Особено ценни са обобщенията, направени в края на първа глава, които ѝ придават относителен завършек, но и са своеобразен мост към последващата глава.

Втората глава *„Методология на изследването“* представлява добре планирано и отлично осъществено изследване. Цялостната организация е издържана в добрите традиции за научно проучване – прецизно дефинирани цел и задачи, обект и предмет, хипотези и адекватно подбран

инструментариум и извадка, съвременни статистически методи за обработка на данни, ограничения и рамки на изследването. Седемте хипотези позволяват да се разгърне задълбочено проучване, а самата извадка е с достатъчна степен на представителност – 60 души, попадащи в ранна и средна зрялост – 21-48 г., между които 24 мъже и 36 жени, с различна степен на умствена изостаналост и с утежняващи комбинирани заболявания, коректно разписани. Същата прецизност и точност откриваме и при ранжирането на семействата и близките на изследваните лица, което е свидетелство за научна добросъвестност и позволява да се направят множество корелационни връзки между изследваните параметри.

Изследователските методики са богати като съдържание и много информативни:

- Методика за изследване на способността за разпознаване на емоционалните състояния при лица с интелектуални затруднения, разработена от Л.Ф. Фатихова и А.А. Харисова;
- Въпросник „Скала за семейна адаптация и сплотеност“, основаващ се на „циркулярен модел” /„кръгов модел”/ на Д.Х.Олсон, който включва три важни параметъра на семейното поведение: сплотеност; адаптация и комуникация с по 4 нива;
- Статистически методи за обработка на данните.

Времевият обхват е достатъчно продължителен във времето – една година, а, освен преките обекти на изследване – 60 души с интелектуални затруднения, са изследвани и още 60 – техни близки. Коректно посочените ограничения в изследването са допълнителен актив към него.

Третата глава **„Анализ и интерпретация на резултатите от емпиричното изследване“** е структурирана около издигнатите хипотези и степента на тяхната валидизация. Видно е от текста, че всички хипотези са потвърдени, а визуализирането на резултатите като фигури и графики допълва възприемането на данните. Тук се натъкваме на развитите умения

на докторанта да анализира данни, да съчетава количествени резултати и качествен „прочит“, а елементите на работа по случай позволяват да се открие още един недефиниран метод към направеното проучване. Изводите в края на трета глава звучат премерено, с висока степен на конкретност и обобщеност.

Заключението съдържа в себе си намерението на автора, което е заявка и за последващи публикации, а именно – да се изготви ръководство за прилагане на методиката за изследване на лицата с интелектуални затруднения и техните семейства с акцент върху емоционалното развитие. Напълно подкрепям тази идея и се надявам тя да бъде осъществена в близко бъдеще.

Като обобщение: Дисертационният труд несъмнено притежава достойнства, които бих определила като напълно съответстващи на този жанр в научното изследователско поле и е разработка, която може да се каже, че е завършена, цялостна, подплатена с богат теоретичен и емпиричен масив, интелигентно поднесена и полезна за тесни и за по-широки специалисти в областта на помагащите професии.

4.Приноси.

Напълно приемам формулираните приноси на докторанта, които коментирам по следния начин:

Теоретични приноси:

1. Направено е обстойно теоретично обзорно и аналитично изследване на специализираната литература по проблемите на емоционалното развитие на хората с интелектуални затруднения и техните семейства.

2. Дефинирани са основни характеристики на семействата на лица с интелектуални затруднения, като са открити водещите за емоционалното развитие параметри като сплотеност, адаптация и комуникация.

3. Доказано е значението на адекватно функциониращата семейната среда върху емоционалното развитие на лицата с интелектуални затруднения.

Приложно-методически приноси:

1. Разработена е методология за изследване на лица с интелектуални увреждания, която е с висока стойност на приложимост и внедримост, от една страна, и която се отличава с цялостност и дълбочина на изследването, от друга.

2. Проведеното изследване е грамотно организирано и проведено, като получените от него резултати позволяват да се създаде и ръководство за емоционалното развитие на лицата и семействата им с интелектуални затруднения.

3. Доказаните хипотези в изследването позволяват да се очертаят тенденции в развитието на хората с интелектуални трудности, което пък, от своя страна, позволява да се намерят работещи модули в тази посока.

4. Теоретичният и практико-приложният аспект на направеното проучване разкрива възможности за дообогатяване на методическия инструментариум за изследване на хората с интелектуални възможности и техните семейства.

5. Препоръки на труда за бъдещо внедряване.

Разработката е изключително полезна за теоретичната, практическата и методическата подготовка на специалисти в областта на помагащите професии при работата им с лица с интелектуални затруднения, както и за оказване на емоционална подкрепа на техните близки. Би могла да бъде

внедрена в някои сходни институции, услуги и системи, тъй като се отличава с оригиналност, приложимост, достъпност и е методически обусловена от пряката работа на докторанта, доказала там своята верификация.

6. Автореферат.

Авторефератът напълно съответства в съдържателно и структурно отношение на дисертационния труд, накратко, но изчерпателно представя основните му моменти. Публикациите по дисертацията са 5 бр. и са релевантни на изследваната проблематика, като я допълват и дообогатяват. Излезли са от печат.

8. Критични оценки, забележки и препоръки.

Аз нямам забележки и критични оценки към дисертационната разработка, а само препоръки, които не омаловажават труда на докторанта. Първата от тях е насочена към доразвиване на интерпретирания проблем в посока на изследване и на негативното влияние на семейната среда върху емоционалните състояния на лицата с интелектуални затруднения и втората е насочена към издаването на труда като монографична книга, тъй като тя би била много полезна за семействата на хора с интелектуални затруднения, на психолози, социални работници и други специалисти в социалните институции, системи и услуги, както и за подготовката на бъдещи специалисти в сферата на помагащите и образователните институции.

9. Заключение.

На основата на гореизложения анализ, препоръчвам на Уважаемото научно жури да даде своята положителна оценка за присъждане на ОНС „Доктор“ в професионално направление 3. Социални, стопански, правни

науки, сигурност и отбрана 3.2.Психология, /Обща психология/ на
Димитрина Йорданова Калоянова с дисертация на тема: „**Влияние на
семејната среда за емоционалното развитие на лица с интелектуални
затруднения**“, като аз гласувам с ПОЛОЖИТЕЛЕН вот.

01.11.2022г.

Гр. В.Търново

Подпис:.....

/проф. дн Кр.Петрова/